

УДК 378.14

Г.О. ШКЛЯЄВА

Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету економіки та права
імені Альфреда Нобеля, Кременчук

ДІАЛОГІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті автор наголошує на тому, що діалогізація навчально-виховного процесу є обов'язковою умовою соціально-культурного та професійного становлення особистості. У системі навчання – це покликання до переосмислення освітньої парадигми держави, прояв потреб часу, спрямованість на відповідні норми життя суспільства.

***Ключові слова:** діалогізація сучасної освіти, діалогічна культура, загальнолюдські цінності, рефлексивне ціліпокладання, професійно-особистісний підхід.*

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічного перетворення України особливої актуальності набуває проблема вдосконалення та інноваційної розбудови всієї системи освіти, яка за останні роки все більше перестає задовольняти нагальні потреби держави, регіону, конкретної особистості. Становленню нової освітньої парадигми сприяли соціально-економічні та культурно-політичні умови, які відбуваються в нашому суспільстві. Піднесення культури й освіти в Україні, пробудження національної свідомості народу позитивно вплинули на розвиток індивідуальних потенціалів особистості.

Україна формує нове економічне підґрунтя, а значить і нові економічні відносини. Це, в свою чергу, веде до переосмислення стратегії соціального розвитку на діалогічних засадах, зокрема системи освіти. Інтеграція України в нові міжнародні структури наближує її пріоритети в освітній галузі до загальносвітових, які вирішу-

ються на основі гуманізації, демократизації, духовно-національного відродження, оздоровлення екологічної ситуації в країні та на планеті.

Отже, необхідність індивідуалізації та діалогізації вищої освіти обумовлена вимогами демократизації суспільства, встановленням загальнолюдських пріоритетів найвищою соціальною цінністю. Діалогізація навчально-виховного процесу в сучасній системі освіти, перехід до відповідної системи управління для забезпечення особистісно орієнтованого навчання в підготовці майбутнього фахівця (опора на творчі та інтелектуальні здібності, креативний характер діяльності, орієнтир на природні задатки та нахили студентів, рівень пізнавальної активності та інтересів) вимагають глибокої, наукоємної діагностики індивідуальних відмінностей майбутніх фахівців.

Процес навчання, за С.У. Гончаренком, – це “специфічна форма пізнання об’єктивної дійсності, оволодіння суспільно-історичним досвідом людства”, вона виступає головним елементом “навчального процесу”, який “у кожному навчальному закладі має специфічні особливості й організується відповідно до його типу й профілю” [10, с. 276, 223]. Основними ознаками сучасного процесу навчання виступають:

- 1) систематичний і цілеспрямований характер взаємодії;
- 2) діяльнісний і спеціально організований вплив передачі та засвоєння знань і способів пізнавальної діяльності людини;
- 3) присутність рушійних сил і мотивації процесу навчання.

Проте навчально-пізнавальна діяльність передбачає становлення особистості лише в певних соціальних, культурно-історичних умовах цивілізації. Створення умов для професійного та особистісного саморозвитку майбутнього фахівця набуває важливого значення, оскільки сучасне суспільство значною мірою зацікавлене в психологічних ресурсах людини. У вищому навчальному закладі увага приділяється, перш за все, умовам педагогічного супроводу індивідуальних особливостей студентів, пошуку оптимального рішення відповідно до змінних умов соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні психолого-педагогічні підходи відомих вітчизняних учених І. Д. Беха, І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало, В. В. Рибалки, В. І. Лозової, В. Р. Льченко, П. І. Сікорського, М. П. Гузика, В. Г. Кременя та ін. переконують в глибокому усвідомленні необхідності особистісно орієнтованого підходу до навчання та виховання майбутніх фахівців [1; 2; 5; 7; 8; 9]. Слід зазначити, що масштабність реформації сучасної освіти вимагає сьогодні все нових переосмислень споконвічної проблеми, як найкраще допомогти людині долати себе та навколишній опір, як розбудити ті сутнісні сили природи в людині, що допоможуть їй знайти принципову життєву позицію та прожити власну долю, притаманну саме цій особистості.

Формулювання цілей статті. З’ясувати сутність професійно-особистісного підходу в підготовці фахівця економічного профілю. Безумовно, цей підхід виконує центральну функцію в розумовому та соціальному розвитку особистості, а також у підготовці майбутніх фахівців до праці. Зміст професійно-орієнтованого підходу зумовлюється соціально-економічним розвитком і потребами суспільства; мета та форми навчально-виховного впливу залежать від індивідуальних відмінностей студентів.

Виклад основного матеріалу. Взаємообумовлююча діяльності викладачів і студентів ґрунтується на організації професійної діяльності, в ході якої розвивається та формується особистість, тобто підбирається індивідуальний зміст розвитку та формування особистості. По можливості, усуваються негативні впливи, які несприятливо діють на розвиваючий характер професійного становлення особистості.

Цілеспрямованість і систематичність формування особистості в процесі навчан-

ня зумовляють розвиток певних якостей особистості (любов до Батьківщини, гуманність, толерантність, чесність, справедливість, працелюбність, відповідальність за свої вчинки, сила волі, любов до прекрасного (бажання творити красоту і добро)).

Психолого-педагогічна парадигма сьогодні – формування цілісного світогляду особистості на базі гуманітаризації освіти. Тобто формування нової особистості поєднує науковий світогляд із почуттям краси природи та відповідальності за майбутнє. Самоорганізація особистості як головна парадигма особистісно-орієнтованого підходу в підготовці майбутнього фахівця полягає в науково-культурному розвитку нової системи освіти та виховання [4].

Майбутній фахівець має зрозуміти, як може особистість впливати на власний соціально-культурний контекст та на поведінку свою й інших таким чином, щоб обмежити кількість дій, шкідливих для сьогодення та майбутнього людства, щоб не було бажання взагалі здійснювати подібні дії, іншими словами, стимулювати “стійкий розвиток”. Тобто такий розвиток, “який задовольняє потреби нинішнього покоління та не ставить під сумнів задоволення потреб наступних поколінь” [6, с. 157].

Безумовно, у практичному застосуванні професійно-особистісного підходу як методологічного інструменту сучасної освіти мається ряд певних труднощів, які пов’язані з необхідністю узгодження понятійного апарату, мовних і модельних (ідеальних) засобів, які використовуються загальною системою освіти та в інших наукових галузях знань; визначення параметрів, показників і критеріїв, що дозволяють поєднувати в одному модельному описі різні соціально-екологічні, технічно-економічні, культурно-виховні фактори; обліку науково-методичних, науково-дидактичних принципів вивчення організованих систем сучасного навчання, поступового послідовного переходу від простих понять і моделей до більш складних.

Отже, засвоєння діалогічних знань, ефективно та творче їх використання в професійній діяльності значною мірою залежить від організації навчального процесу, форм, методів та засобів, які використовуються викладачами, а також від ступеня активності самих студентів у пізнавальній діяльності.

Взаємодія викладача та студентів як “зустріч” їх ціннісних спрямувань розгортається в освітньому просторі, в педагогічній дійсності в рамках провідного педагогічного “суб’єкт-суб’єктного” відношення. Центральне місце в цій взаємодії належить викладачеві, який завдяки цілеспрямованості педагогічної діяльності впорядковує проблемні ціннісні сенси студентів, збагачує та наповнює їх свідомість ціннісними значеннями [8, с. 9-11].

Це збагачення усуває однозначність й одноплановість технократичного мислення при вирішенні глобальних проблем сучасності, отже, робить можливим розвиток у студентів наукової раціональності та ціннісно-цільових структур діяльності в їх єдності, додає мисленню конструктивність (інтелектуально-особистісні якості розуму), що забезпечує особистості можливість оцінювати наслідки науково-технічного прогресу та пов’язаних з цим глобальних проблем сучасності.

У цьому контексті постає реалізація ціннісного підходу щодо формування професійно-діалогічної спрямованості майбутнього фахівця-економіста. Такий підхід має бути включений у зміст загально економічної підготовки майбутніх економістів, у зміст критерію наукової цінності та раціональності.

У світлі сказаного з’являється можливість з’ясувати сутність суперечностей свідомості, де завдяки рефлексії викладач стає здатним до розв’язання сучасних освітніх проблем. Розглянемо цю проблему в контексті антиномічності адаптивної та гуманістичної функцій педагогічної діяльності, а саме: в ракурсі суперечностей свідомості, діалектики цілепокладальної рефлексії, ціннісного осмислення мети педагогічної діяльності, яка спрямована на формування професійно-діалогічної культури особистості.

Антиномія як зіткнення тези та антитези “являє собою лише першу дію тієї багатогранної драми, ім’я якої – діалектична суперечність” [2, с. 49]. Звернення до антиномії як сходинки суперечності являє для педагогіки не лише теоретичний, але й практичний інтерес. Суперечності, які вирішує людина, є не тільки предметом теоретизування. Вони – сутність реальних стосунків до буття, соціуму, природи, себе, інших людей. Вони (суперечності) пронизують людські стосунки, визначають спосіб існування людини як суперечність людського буття. Все, що є в людині, мовби заперечує саме себе. Людина належить природі та в той же час відторгнута від неї.

Отже, суперечності пронизують моральність, духовність людини. Вони стають дійсно рушійною силою його розвитку (якщо виконують світоглядну функцію), визначають, орієнтують і регулюють його стосунки. Освоєння людиною суперечностей – “внутрішньо необхідний спосіб бути суб’єктом, бути особистістю” [2, с. 51].

Протиріччя створюють для суб’єкта діяльності проблемні ситуації, тобто ті умови, в яких він досягне успіху в рішенні задачі: “бути самим собою для себе самого і досягти щастя, повною мірою реалізувавши свої суто людські властивості” [7, с. 50].

Істинна антиномія виявляє проблему і тим самим включає людину в процес діяльності, створює ту пізнавальну атмосферу, в якій “суб’єкт знаходить здатність бачити істинне знання в його динаміці. Тільки тоді знання включають в себе антиномії та результати їх взаєморозв’язки, перехід одних в інші, як цілісно-динамічну систему” [3, с. 44].

Узагальнюючи сказане вище, зазначимо, що завданням сучасної освіти стає відкриття перед студентами “знання про незнання” як особливу реальність. Це стає можливим, коли знання про незнання як компонент “живого знання” стає предметом постійної рефлексії. Однак предметом рефлексії має бути не лише наукова, понятійна компонента змісту освіти, але й світоглядна (на рівні світовідчуття), якій властиве живе ставлення до дійсності, “позбавлене якої-небудь упередженості та якого-небудь схематизму” [7, с. 30].

Така рефлексія постає як стан-процес, що дозволяє людині розібратися в способах свого існування (“бути” або “мати”), та як процес переходу від однієї антиномії (сходинка суперечностей) до іншої. Отже, в рамках переходу одних антиномій в інші ми розглядаємо проблему суперечностей свідомості, яка не лише народжується в бутті, відображає його, тобто містить його в собі, але й наповнює буття змістом.

Головне, щоб розвиток особистості здійснювався через наповнення його внутрішнього світу цінностями, які упорядковують його стосунки з дійсністю, вносять до осмислення буття та взаємодії з іншими людьми ціннісні мотиви, відображають і передбачають майбутній стан суспільного та особистісного розвитку. В сучасній освіті мова йде про формування й оновлення системи цінностей, які людина реалізує в діяльності. Спрямованість особистості студента та його діяльності, яка формується в процесі навчання у вищому закладі освіти, зумовлює майбутнє як людської цивілізації в цілому, так і спосіб майбутнього існування конкретної особистості.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, проведене нами дослідження свідчить про те, що однією з умов вирішення проблеми діалогізації сучасної освіти є впровадження системи ціннісних орієнтацій людини, яка визначає спрямованість діяльності та заснована на педагогічній і моральній рефлексії.

Список використаної літератури

1. Зязюн І. А. Людина в контексті гуманітарної філософії / І. А. Зязюн // *Професійна освіта: педагогіка і психологія* [за ред. І. Вільш, І. Зязюна, Т. Левицького, Н. Ничкало]. – К. : 1999. – № 1. – С. 323-334.
2. Костюк Г. С. *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості* / Г. С. Костюк // *За ред. Л. М. Проколієнко* – К. : *Радянська школа*, 1989. – 608 с.
3. *Артемьева О. А. и др. Методология организации профессиональной подготовки специалиста на основе межкультурной коммуникации* / О. А. Артемьева, М. Н. Макеева, Р. П. Мильруд. – Тамбов: *Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та*, 2005. – 160 с.
4. *Національна доктрина розвитку освіти* / *Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002* // *Педагогіка і психологія професійної освіти*. – 2002. – № 2. – С. 9–22.
5. *Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта: міжнародний аспект* / Н. Г. Ничкало // *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія*. – К. : *Віпол*, 2000. – С. 58–80.
6. *Онкович А. Д., Воронкова Б. А. Актуальні проблеми вищої освіти на сторінках часопису „Вища освіта України“* / А. Д. Онкович, Б. А. Воронкова // *Мова і культура (науковий щорічний журнал)*. – К. : *Видавничий дім Дмитра Бурого*, 2004. – Вип. 7. – 336 с.
7. *Підготовка майбутнього вчителя для впровадження педагогічних технологій: навч. посібник* / *За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти*. – К. : *А.С.К.*, 2003. – 240 с.
8. *Кремень В. Г. Стан і перспективи розвитку освіти в Україні (довідь на II-му Всеукраїнському з'їзді працівників освіти 8 жовтня 2001р.)* / В. Г. Кремень // *Педагогіка і психологія професійної освіти*. – 2001. – № 4. – С. 9–21.
9. *Сущенко А. В. Гуманізація педагогічної діяльності як інноваційний процес* / А. В. Сущенко // *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць* / *Ред. кол. Сущенко Т. І. та ін.* – К. : *Запоріжжя*, 2003. – Вип. 29. – С. 32–39.
10. *Гончаренко С. У. Український педагогічний словник* / С. У. Гончаренко. – К. : *Либідь*, 1997. – 376 с.

Г.А. Шкляева

Кременчугский институт Днепропетровского университета экономики и права имени Альфреда Нобеля, Кременчуг

ДИАЛОГИЗАЦИЯ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье автор отмечает, что диалогизация учебно-воспитательного процесса является обязательным условием социально-культурного и профессионального становления личности. В системе обучения – это призыв к переосмыслению образовательной парадигмы государства, проявление потребностей времени, направленность на соответствующие нормы жизни общества.

Ключевые слова: диалогизация современного образования, диалогическая культура, общечеловеческие ценности, рефлексивное движение к цели, профессионально-личностный подход.

G.O. Shklyayeva

Kremenchuk Institute of Dnipropetrovsk University of Economics and Law named after Alfred Nobel, Kremenchuk

DIALOG EDUCATIONAL PROCESS AS A COMPONENT OF HIGHER ECONOMIC EDUCATION MODERNIZATION

It is emphasized in the article that dialog educational process is essential part of socio-cultural and professional personality. In the system of education it is a call to rethink the educational paradigm and state's needs. It is also a manifestation of time and focus on relevant norms of society.

Key words: dialoguing modern education, dialogical culture, human values, reflexive aiming, professional and personal approach.